

Felix Ortt en maatschappelijke hervormingen

Felix Ortt was een gedreven man. Tijdens zijn leven is hij lid geweest van een groot aantal bewegingen. Hij had veel belangstelling voor de natuurgeneeskunde, het spiritisme, het vegetarisme, de geheelonthouding en de dierenbescherming. Wat wilde Ortt met al deze bewegingen bereiken en was er samenhang tussen deze bewegingen. Voor veel van deze bewegingen heeft Ortt propaganda gemaakt. Ortt was geen man die uitblonk in het geven van openbare lezingen, ook heeft hij weinig mee gedaan aan demonstraties.^[1] Ortt was duidelijk iemand die het moest hebben van het schrijven. Hij heeft dan ook zeer veel geschreven zijn ideeën. Dit hield in dat hij zijn ideeën over een gezonde levenswijze beschreef, en heeft geprobeerd duidelijk te maken wat zijn ideeën waren en wat men van hem kon leren. Dit komt naar voren in artikelen in de Vegetarische Bode over bijvoorbeeld de natuurgeneeskunde.^[2] In 1894 maakte Ortt kennis met het Spiritisme, via de predikant, en aanhanger van het spiritisme, S.E.W. Roorda van Eysinga. Ortt vond het spiritisme zeer interessant en verdiepte zich in de ideeën van de spiritisten. In 1896 sprak en schreef hij over de geheelonthouding. Toen hij in het eerste geheelonthouderscongres in Utrecht bezocht, leerde hij de ideeën van Tolstoj kennen.^[3] Ortt kwam daar in aanraking met Tolstoj omdat veel geheelonthouders aanhangers waren van Tolstoj. Ortt was enthousiast over de ideeën van Tolstoj en bestudeerde zijn geschriften, bovendien las hij veel over het socialisme en het anarchisme, omdat hij zich daar ook voor interesseerde. Hij raakte zo overtuigd van Tolstoj, die een van de grondleggers van het Christen anarchisme was dat hij een Christen anarchist werd. Zijn interesse voor het Christen anarchisme heeft zijn levensloop zeer sterk beïnvloed.

Ortt was zo enthousiast over Tolstoj dat hij een aantal van zijn werken vertaalde in het Nederlands. Toch was hij het niet geheel eens met Tolstoj en heeft hij ook stukken geschreven die een aantal ideeën van Tolstoj weerleggen. Vanuit de ideeën van de Christen anarchisten en het daarmee verwante spiritisme heeft Ortt zijn eigen ideeën gevormd. Zijn leven lang zou vooral het christen anarchisme zijn leven bepalen. Vanuit die zienswijze groeide Ortts interesse voor andere bewegingen. [4]

Ortt kwam al snel in aanraking met een aantal geestverwanten, onder wie dominee Bähler, D. de Clercq en J.K. van der Veen. Deze groep met een christen anarchistische overtuiging bracht gezamenlijk zijn ideeën naar buiten in het blad *Vrede 'Orgaan ter bespreking van de praktijk der liefde'*. Dit blad verscheen op 18 Oktober 1897 voor het eerst. In dit blad werd propaganda gemaakt voor de ontwapening, dienstweigering, vegetarisme en geheelonthouding. Ortt heeft veel geschreven voor dit blad. Uit de onderwerpen bleek dat de Christen anarchisten veel affiniteit hadden met andere bewegingen, zo hadden ze veel sympathieën voor de landhervorming bewegingen.

Daarom maakte Ortt en zijn geestverwanten in 1899 plannen om een kolonie te stichten, hiervoor werd de Internationale Broederschap (IB) opgericht. Deze vond ditzelfde jaar al een geschikt stuk grond, in Blaricum werd de kolonie van de IB opgericht. Ortt was een van de oprichters van deze kolonie te Blaricum. Deze kolonie was geheel opgezet volgens de ideeën van de christen anarchisten, die sterk beïnvloed waren door ideeën van Tolstoj. Felix Ortt werd een van de belangrijkste propagandisten. In *Menschwaardig Arbeidsleven* schrijft Ortt dat kolonisatie 'de eenige weg is om te komen tot den beste vorm van een

socialistische maatschappij'.^[5] Al in 1897 was Ortt begonnen met het uitgeven van het blad *Vrede*. Van 1902 tot januari 1903 was hij redacteur van *De Pionier*, het tijdschrift van de GGB (Gemeenschappelijk Grondbezit). Deze bladen waren niet specifiek bedoeld voor het vegetarisme, maar Ortt gebruikte deze bladen wel om het vegetarisme te propageren. Vanaf 1901 werd de drukkerij *Vrede* overgebracht naar de kolonie te Blaricum. In deze drukkerij werd ook de *Vegetarische Bode* gedrukt.

Met andere woorden, Ortt probeerde met de kolonisatie de maatschappij te hervormen. Hij dacht dat de kolonisatie de beste manier was om de maatschappij te verbeteren. De christen anarchisten maakten veel propaganda voor de geheelonthouding, via de Algemene Nederlandse Geheelonthouders Bond, omdat voor deze beweging veel sympathie bestond onder de christen anarchisten.

Een andere beweging waarvoor de christen anarchisten veel sympathie hadden en die veel dezelfde ideeën hadden als de geheelonthouders, was de Rein Leven Beweging. Ortt was zeer actief in de Rein Leven Beweging (RLB). Vanaf de oprichting van de RLB in 1901 zorgde Ortt voor propaganda van deze beweging, hij schreef artikelen voor *Rein Leven*, *Propaganda blad en Rein Leven*, *correspondentie blad*. De RLB stond in beginsel voor 'de vergeestelijking van het seksuele leven'. De RLB was gericht tegen onreine daden, woorden en gedachten op seksueel gebied. Doordat Ortt veel deed voor de RLB kwam deze groep ook in nauw contact met de christen anarchisten. Ortt heeft ook geschreven voor RLB terwijl hij er niet lid van was, omdat hij het niet geheel eens was met de ideeën van de beweging. Zo was hij er voor lange tijd geen lid van omdat sommige leden het niet konden accepteren dat Ortt, na zijn scheiding een

vrij huwelijk was aangegaan met een andere vrouw, wat vooral voor de orthodox-christelijke leden van de RLB niet acceptabel was.

Ortt was niet alleen geïnteresseerd in het de geheelonthouding en RLB, maar ook in andere bewegingen. Zo had Ortt ook aandacht voor de in 1864 opgerichte 's Gravenhaagsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, later (vanaf 1877) de Nederlandse Vereeniging tot bescherming van Dieren. [6] Ortt was als vegetariër ook tegen dierenleed, daarom was hij een actief voorstander van de dierenbescherming. Hij heeft zich altijd zeer sterk ingezet voor deze beweging, en gezorgd voor veel publiciteit.

Een beweging die zeer dicht bij de dierenbescherming stond, maar voor Ortt nog belangrijker was, was de Nederlandse Antivivisectie Bond. Vanaf 1900 was Ortt de belangrijkste voorman van het Nederlandse antivivisectionisme. In 1907 was Ortt een van de 14 tegenstanders van het vivisectionisme die gehoord werd door de Commissie inzake vivisectionisme. Anders dan verwacht zou mogen worden, was hij niet voor een verbod op vivisectie, maar het ging hem meer om de morele levenshouding. [7] Ortt was een tegenstander van de dierproeven, en heeft zich daar zeer voor ingezet, vandaar dat hij ook als een van de voormannen kon optreden voor deze beweging. Hij zette zich in voor het antivivisectionisme omdat hij vond dat dierproeven tegen de natuur van de mens waren. [8] Dierproeven werden o.a. gedaan om vaccins te testen, maar Ortt was zeer sceptisch over het nut van de vaccinaties voor mensen die eerst op dieren getest moesten worden. Hij geloofde niet dat deze manier, die de schoolgeneeskunde zo graag volgde, de juiste was en dacht dat ziektes op een natuurlijkere manier bestreden zouden moeten worden. De natuurgeneeskunde, was voor Ortt ook zeer belangrijk en dat gold ook voor andere vegetariërs. De natuurgeneeskunde was volgens Ortt veel

beter voor het menselijk lichaam dan de ‘school’ geneeskunde, de algemene geneeskunde. Ortt gaf zelf vaak advies over de toepassing van de natuurgeneeskunde.

Andere leden van de NVB hadden wel sympathie voor de andere bewegingen zoals de geheelonthouders en dierenbescherming, maar hadden ook, net als Ortt, wel commentaar op deze bewegingen. Men vond ze vaak inconsequent, dierenbeschermers bijvoorbeeld bekommerden zich kennelijk niet om de dieren die voor voedsel gefokt en gedood werden.^[9] Ortt deelde die kritiek, maar was wel meer betrokken bij andere bewegingen dan de gemiddelde vegetariër. Hij was lid van meerdere bewegingen en maakte ook propaganda voor deze bewegingen. Felix Ortt probeerde met zijn ideeën de maatschappij te veranderen. Welke plaats nam zijn vegetarisme daarbij in?

^[1]Rulofs, ‘Felix Ortt’, 210.

^[2] Ortt, *Vegetarische Bode*, 234.

^[3] Rulofs, ‘Felix Ortt’, 209.

^[4] Ibidem, 209-210.

^[5] F. Ortt, *Menschwaardig Arbeidsleven* (Soest 1919) 58.

^[6]A. Kluveld, *Reis door de hel der onschuldigen. De expressieve politiek van de Nederlandse anti-*

vivisectionisten, 1890-1940 (Amsterdam 2000) 18-19.

^[7] Kluveld, *Reis door de hel der onschuldigen*, 189.

^[8]Ibidem, 189.

[9] De Roo , Natuurlijk, ethisch en gezond Roo, 27-28.

[Volgende pagina](#)

Felix Ortt en zijn vegetarisme

Felix Ortt liep in 1890 waarschijnlijk malaria op toen hij werkte aan de aanleg van het Merwede kanaal. Volgens Ortt zette deze ziekte hem aan het denken over de gezondheid van zijn lichaam. Hij ging lezen over het vegetarisme, de geheelonthouding en de natuurgeneeskunde. De ideeën over het vegetarisme en de geheelonthouding overtuigden hem en daarom werd hij vegetariër en geheelonthouder.^[1] Vanaf dat moment is hij altijd een zeer felle voorstander geweest van het vegetarisme; zijn leven lang heeft hij propaganda gemaakt voor deze beweging.

In 1894 was hij een van de oprichters van de NVB. Samen met Daan de Clercq was hij een van de meest vooraanstaande leden van de NVB.

Vanaf 1897 was Ortt redactielid van het verenigingsblad van de NVB, de *Vegetarische Bode*. In dit blad schreef hij boekbesprekingen, gaf commentaar op artikelen uit *Het Tijdschrift voor Geneeskunde*, welke hij soms gebruikte als propaganda voor de natuurgeneeskunde en het

vegetarisme, en schreef over artikelen van verenigingsbladen van buitenlandse vegetarische bewegingen zoals het Duitse *Vegetarische Warte* en het Engelse *Vegetarian messenger*.^[2] Zijn artikelen gingen niet alle zozeer over het vegetarisme, maar ook over verwante bewegingen.

Ortt probeerde op deze manier wel het vegetarisme te onderbouwen. In 1896 verscheen het eerste deel van de reeks, *Het vegetarisme als Bondgenoot*, waarin Ortt zijn vegetarische ideeën uiteen zette. I

Met zijn artikelen probeerde Ortt anderen te overtuigen van zijn gelijk, van het nut om vegetariër te worden. Uit de artikelen van Ortt over het vegetarisme, dan wordt duidelijk dat hij in ieder geval dacht dat een

vegetarische levenswijze de beste en gezondste manier van leven was. Als Vegetariër zou men op latere leeftijd de vruchten plukken van deze levenshouding. Het vegetarisme van Ortt was zeer uitgebreid; het ging hem niet alleen om het niet eten van vlees, maar om een andere manier van leven, die de kwaliteit van het leven enorm verbeterde.

In 1903 schreef Ortt *Brieven over de gezondheid (in het bijzonder gericht tot arbeiders)*. Elke brief heeft zijn eigen thema, zoals frisse lucht en zonlicht.^[3] Ook het vegetarisme komt naar voren in één van deze brieven. Hieruit blijkt dat hij het vegetarisme niet zag als de enige manier om gezonder te leven; het vegetarisme was een van de onderdelen die leidden tot een beter bestaan. Men zou kunnen beweren dat deze andere onderwerpen, zoals bijvoorbeeld het nudisme niets met het vegetarisme te maken hebben, maar voor Ortt waren deze onderwerpen zo nauw met elkaar verbonden dat men het als deel van Ortts vegetarisme zou kunnen zien. Dit alles tezamen (vegetarische eten, genoeg zonlicht, frisse lucht) zou zorgen voor een gezond lichaam, een heldere geest en een beter bestaan. ^[4]

De artikelen die Ortt schreef in de Vegetarische bode gingen meestal niet specifiek over het vegetarisme, maar over de voor Ortt aanverwante ideeën, die in het eerste deel van dit artikel beschreven zijn. Hij schreef bijvoorbeeld over de natuurgeneeskunde, en over de genezende werking van klei.^[5] Het grootste gedeelte van het laatste stuk ontleende hij aan een artikel uit de *'Leipziger populäre Zeitschrift für Homoöpathie'*. Ortt voorzag het artikel van eigen commentaar; hij schreef erbij dat hij gedeelten had weggelaten waar hij het niet mee eens was. Ortt maakte vaak gebruik van buitenlandse tijdschrift artikelen. Hij voorzag deze artikelen altijd van commentaar. Hij maakte overigens niet alleen gebruik

van buitenlandse artikelen maar ook van artikelen die verschenen in bijvoorbeeld het *Tijdschrift voor Geneeskunde*. Naar aanleiding van een artikel over bacteriën, liet Ortt zich negatief uit over het inenten van mensen met een vaccin. Hij gebruikte dit tijdschrift vooral om kritiek te uiten op de “school geneeskunde”, zoals Ortt de reguliere geneeskunde noemde. Hij probeerde ook de positieve dingen die in dit blad geschreven werden over het vegetarisme, te benadrukken om zo de lezers ervan te overtuigen dat het vegetarisme een gezonde levenswijze was en wetenschappelijk verantwoord.^[6]

Ortt schreef natuurlijk erg veel over vegetarisme. In het artikel *Vleeschgebruik en kanker* gaat Ortt in op de beweringen van Dr. John Bell, die 100 jaar voor Ortt, leefde. Bell beweerde dat een vegetarische leefwijze kanker kon genezen en voorkomen, en geeft daarvan een aantal voorbeelden. Ortt haakte aan bij dit idee en gaf zelf een aantal voorbeelden van hoe een vegetarische leefwijze het leven had gered om te concluderen dat Bell het al honderd jaar geleden bij het goede eind had.^[7] Hij geeft hier een simpel voorbeeld uit de praktijk waaruit wel een extra motivatie naar voren komt om vegetariër te zijn, maar hierin komt niet een bepaald ideologisch idee naar voren.

In een ander artikel *Begripsverwarring* komt de ideologische positie van Ortt zeer duidelijk naar voren. Bovendien geeft hij daarin aan dat het vegetarisme en het socialisme niet totaal tegenover elkaar staan, dat het één het ander niet hoeft uit te sluiten:

‘Niemand zal kunnen ontkennen, dat de tegenwoordige loonslaaf, wanneer hij bekend is met het vegetarisme en hygiënische begrippen, veel verkeerde gewoonten kan nalaten, veel

verstandige dingen kan doen, en daardoor, overigens alles 't zelfde blijvend, zijn loon beter zal kunnen besteden en 't peil van zijn gezondheid en levensomstandigheden zal kunnen verhogen.' [\[8\]](#)

Hieruit blijkt dat Ortt ervan overtuigd was dat het vegetarisme zorgde voor een beter leven, en dat hij probeerde om de arbeiders dit ook duidelijk te maken. Bovendien is het opvallend dat hij de arbeiders zo expliciet aansprak. Dat deed hij ook al in zijn *Brieven over de gezondheid* [\[9\]](#). Na het bovengestelde, gaat Ortt verder met:

‘Tevens zal het vegetarisme het grootste voordeel hebben, den arbeider te leeren nadenken en zelfbewust te maken. Het opvoedend element in het vegetarisme mogen we niet voorbij zien, en mijn vaste overtuiging is, dat arbeiders daardoor veel meer ontwikkeld zullen worden dan door Marxistische beweringen en stembus agitatie.’ [\[10\]](#)

Het is duidelijk dat het vegetarisme voor Ortt echt een manier was om het leven; de maatschappij te verbeteren; voor Ortt was een vegetarische levenswijze een zeer sterk middel om de kwaliteit van het leven voor iedereen te vergroten. Dit zou als volgt in zijn werk gaan:

‘Doordat de arbeiders leeren hygiënisch te denken, zullen ze tevens meer en meer gaan inzien hoeveel hen, zelfs bij den besten wil hunnerzijds, ontbreekt om zoo normaal te leven als de vegetariër beseft dat noodig is voor een menswaardig bestaan. Dan zullen ze voelen en beseffen, dat die belemmerende toestand zoo niet blijven kan.

Dan zullen ze gaan streven naar het eenige economische ideaal voor een vrijen mensch, n.l. vrijdom van loondienst en patroondienst. Het vegetarisme zal hen zodoende opvoeden tot

ware socialisten – en niet maar tot napraters of tot enkel stembussociaal-democraten.’ [11]

Uit dit laatste blijkt dat Ortt dacht dat het vegetarisme een krachtig middel was om de maatschappij te verbeteren, hij zag het als een middel om mensen zelfbewust te maken, en dat zou in het geval van de arbeiders zorgen voor echte socialisten. Zo probeerde hij het vegetarisme en het socialisme te verenigen, maar wel met een voorkeur voor het vegetarisme. Met andere woorden, door mensen te overtuigen van het vegetarisme, konden deze mensen overtuigd worden van het socialisme. Ortt dacht dus duidelijk dat hij met het vegetarisme de maatschappij kon hervormen. Het vegetarisme van Ortt impliceerde een hele manier van leven die zou lijden tot andere denkbeelden van de maatschappij. Het vegetarisme was voor Ortt niet een op zichzelf staand ideaal, het was een van de vele ideeën die bijdroegen aan het verbeteren van het leven en van de maatschappij waarin hij leefde. Het vegetarisme kan gezien worden als een van de schakels die de kwaliteit en de gezondheid van een mensenleven konden verbeteren. Ortt wilde niet alleen met het vegetarisme de wereld veranderen, maar samen met zijn andere ideeën wilde hij proberen de maatschappij rigoureus te veranderen, waarin het vegetarisme een belangrijke rol speelde.

[1] Rulofs, ‘Felix Ortt’, 209.

[2] Ortt, *Vegetarische Bode*, 367.

[3] Ortt, *Brieven*, 12-17.

[4] *Ibidem*, 10-12.

[5] Ort, *Vegetarische Bode*, 54-57.

[6] Ort, *Vegetarische Bode* , 330.

[7] Ibidem, 682.

[8] Ibidem, 632.

[9] Ort, *Brieven*, 10-12.

[10] Ort, *Vegetarische bode*, 682.

[11] Ort, *Vegetarische bode*, 632.

[Volgende pagina](#)

Conclusie

Ortt was een actief voorstander van het vegetarisme. Zijn leven lang is hij vegetariër gebleven en heeft hij propaganda gemaakt voor het vegetarisme. Ortt was een van de meest actieve leden van de NVB in de beginjaren. Maar Ortt had ook veel sympathie voor andere bewegingen. Ortt wilde met onder andere het vegetarisme de maatschappij veranderen. Hij wilde dit doen samen met de ideeën van de andere bewegingen waar hij zich voor ingezet heeft. Hij probeerde anderen te overtuigen door propaganda te maken. Ortt probeerde door te schrijven ook de vegetariërs over te halen om zich in te zetten voor andere bewegingen.. Maar het belangrijkste voor Ortt was dat hij tevreden met zijn natuurlijke manier van leven. Ortt was dus duidelijk een vegetariër die het vegetarisme zag als een levenswijze, een manier van leven die zorgde voor gezondheid van lichaam en geest. De natuur was voor hem zeer belangrijk, zoals voor vele vegetariërs. Ortt heeft als argumenten voor het vegetarisme aangegeven dat volgens hem bewezen was dat vegetarische voeding ziektes kon voorkomen. Bovendien beweerde hij dat de natuurlijke levenswijze van vegetariërs, de beste manier van leven was en dat je dit bijvoorbeeld merkte aan het natuurlijk instinct.

Hij was een voorstander van de nauw met het vegetarisme verbonden natuurgeneeskunde, de geheelonthouding en de RLB. Toch was Ortt ook actief in organisaties die niet altijd even veel steun kregen van andere vegetariërs, zoals de anti vivisectie en de dierenbescherming. Deze bewegingen konden wel rekenen op sympathieën van andere vegetariërs, maar kregen toch ook wel kritiek. Ortt was lange tijd een van de voormannen van het anti vivisectionisme, en een voorstander van de dierenbescherming. Deze bewegingen kregen van andere vegetariërs nog

wel eens wat commentaar.

Ortt behoorde tot de meest actieve stroming binnen het vegetarisme. Deze groep was overtuigd van de kracht van het vegetarisme in combinatie met de ideeën van andere bewegingen. Door het vegetarisme en een aantal verwante bewegingen zoals bijvoorbeeld de geheelonthouding, natuurgeneeskunde en de RLB kon de maatschappij verbeterd worden. Er is een duidelijke samenhang tussen Ortts vegetarisme en de andere bewegingen waarin hij actief was. Het vegetarisme van Ortt was voor hem een levenswijze waarin de ideeën van de andere bewegingen ook een zeer belangrijke rol speelden. Zijn vegetarisme kon niet bestaan zonder de ideeën van de andere bewegingen waartoe hij zich aangetrokken voelde.

[Volgende pagina](#)

Literatuurlijst

Algemene literatuur over de vegetarische beweging in Nederland.

Becker, F., J. Frieswijk, *Bedrijven in eigen beheer. Kolonies en produktieve associaties in Nederland 1901-1958* (Nijmegen 1976)

Jans, R., *Tolstoj in Nederland* (Bussum 1952)

Kluveld, A., *Reis door de hel der onschuldigen. De epressieve politiek van de Nederlandse anti vivisectionisme, 1890-1940* (Amsterdam 2000)

Kluveld, A., 'Felix Ort. De kleine geloven als brug tussen wetenschap en geloof' *De Negentiende Eeuw* 3 (2001)

Röling, H.Q., *De God'lijke stem van het medelijden. Vegetarisme in Nederland 1894-1914* (Amsterdam 1972)

Röling, H.Q., *De tragedie van het geslachtsleven. Dr. J. Rutgers(1850-1924) en de Nieuw-Malthusiaansche Bond (opgericht 1881)* (Amsterdam 1987)

Roo, R. de, *Natuurlijk, ethisch en gezond: vegetarisme en vegetariërs in Nederland 1894-1990* (Amsterdam 1992)

Rulofs, R., 'Felix Ortt' *Bibliografisch woordenboek van het socialisme en de arbeidersbeweging in Nederland 5* (1992)

—

Bronnen

Ortt, F., *Medsiche wetenschap en vivisectie* ('s-Gravenhage 1902)

Ortt, F., *Brieven over gezondheid* (Blaricum 1903)

Ortt, F., *Apen en mensen* ('s-Gravenhage 1907)

Vegetarische Bode deel II (1901-1903)

Vegetarische Bode deel III (1903-1905)

[Begin](#)

Deze website is gemaakt door Jop de Kwaadsteniet op 6 februari 2002.

Deze site gaat over Felix Ortt en zijn vegetarisme.

**NEDERLANDSE
VEGETARIËRS
BOND**

**NEDERLA
VEGETAR
BOND**

**NEDERLANDSE
VEGETARIËRS
BOND**

**NEDERLA
VEGETAR
BOND**